

Kulturmiljø
Landskabstype
Tema
Tid
Emne

Ulvshale
Skov og kyst
Skovbrug og rekreation
1790-1880
Fællesskov, pavilloner og samlingspladser

Hovedtræk:

Kulturmiljøet omfatter halvøen Ulvshale med det varierede og særegne landskab, opbygget af kugleflint, sand og grus – materiale, der stammer fra havets erosion af klinterne længere mod øst. Den lave halvø er klart afgrænset som åbent land efter det tætbebyggede sommerhusområde, Fællesskov Strand, og står i landskabelig kontrast til Hegnede Bakke, der hvælver sig op sydøst for. Dermed afstikkes kulturmiljøets rumlige afgrænsning i landskabelig henseende.

Kulturmiljøet er landskabeligt sammensat og består af skov, lyngområde, strandeng og marginalarealer, som det inddæmmede vådområde, Vedelen. Hvert landskabeligt element er klart afgrænset mod det tilstødende, og dette giver området en oplevelsesrigdom, som gennem tiderne er blevet udnyttet rekreativt.

I denne kontekst indgår sporene af teglværks- og flinteindustri i kulturmiljøet. Lergrave, huller efter flintestensforekomster og udslibningsbroer indgår i dag som landskabelige elementer i den rekreative oplevelse af det varierede område.

Vedelen med Hegnede Bakke i baggrunden.

Lyngen afgrænses præcist af skoven med Ulvshalegård i skovbrynet.

Festpladsen inde i skoven.

Rundt om festpladsen står syv gamle ege.

Det tidligere traktørsted, Lyngblomsten.

Tangdiget.

Skansen på Ulvshales vestkyst.

Vennekehus og broen til Nyord.

Flintestensorteringsbåsene ved broen til Nyord.

Flintudvindingspladsen. Resterne af en virksomhed.

Ophalingsrende for småbåde.

Telefonstien går bag om sommerhusene, langs sydkysten af Ulvshale.

Udfor det nedlagte Hegnede Teglværk går en udskibningsmole ud i bugten.

Opslemningskar fra teglværket.

Sammenhæng med: Fanefjord Skov, Østerskov, Klinteskov. Sommerhuse ved Ulvshale.

Bevaringstilstand:

Naturskoven bevares som skovtype af det offentlige efter gældende retningslinier.

Såvel kulturspor i skoven som fundamentrester fra flintudvindingen og teglproduktion uden for skoven synes robuste. Flere af husmandsstederne er velbevarede med en stor del af den oprindelige detaljering intakt. Ulvshalegård er godt vedligeholdt, og træladen, der benyttes som naturcenter, er bygget, som har den været lade oprindeligt.

Bærende bevaringsværdier:

Skovens vegetation og lysåbne karakter. De tilbageværende gamle ege, de fysiske spor af den rekreative udnyttelse af området: festplads, pensionater og traktørhuset Lyngblomsten. Tangdiget nordøst for skoven og øvrige diger, skansen. Marginalarealernes vegetation og åbne karakter. Skovkarakteren med de mange vandhuller i skovområdet med sommerhuse mellem Telefonstien og Ulvshalevej. Ulvshalegård – som eneste gård i området -, husmandsstederne, der ligger spredt i skoven, og Vogterhuset ved tangdiget understøtter kulturmiljøets hovedtræk og vidner om agerbrugets hårde kår på halvøen.

Sporene efter råstofudvindingen af områdets naturgrundlag, flintudvindingen, i form af ophalingsplads, betonhuset ved flintestenspladsen, tipvognsskinner og fundamentrester af sorteringsanlægget vest for broen til Nyord samt flintudgravningshuller flere steder i skoven. Og af teglværksproduktionen i form af den lange udskibningsmole syd for Hegnede Bakke. Telefonstien som forbindelsesled på halvøens vestside via Hegnede Bakke, Vedelen, Lyngen og langs skoven med sommerhuse til broen til Nyord. Dermed knyttes Teglværksgården, opslemningskarrene og bindingsværkshusene langs stien på vestsiden af Hegnede Bakke til kulturmiljøet.

Afgrænsning:

Kulturmiljøet afgrænses af kystlinjen hele vejen rundt om halvøen, dog med udtagelse af den nordøstlige del, der belyses i kulturmiljø nr. 13. I sydøst følger afgrænsningen ejerlavsgården vest for sommerhusene ved Fællesskov Strand, går derefter stik syd til Teglværksvej og videre ud til kysten. Teglværksgården, opslemningskarrene, bindingsværkshusene og udskibningsbroen på den vestligste del af Hegnede Bakke er indbefattet.

Sårbarhedsvurdering:

Store dele af Ulvshale er fredet. Ulvshale Skov er som naturskov sikret via fredning og er offentligt ejet. Skansen og digerene på Ulvshale er ligeledes fredede, men tangdiget kræver fortsat pålægning af tang, da det formulder.

Til trods for offentligt ejerskab er fundamentet for Frede Bojsens udsigtstårn yderst sårbart, idet fundamentene er tildækket med blade og overgroet med ny vegetation.

Vedelen er som tørlagt område kulturhistorisk spor af landindvinding og derfor sårbart overfor naturgenopretning.

Skovens gamle vejnet og stiforbindelser til ”forlystelserne” er sårbare overfor ændringer, udvidelser og sløjfninger. Egetræerne er truet af alder, og ny opvækst truet af indtrængning af andre arter.

Udenfor fredning ligger den vestlige del af Ulvshale Skov med sommerhuse, skovstykket vest for Sandvejen og området ved Mågenakken. Sporene af flinteudvindingsanlægget nord for broen til Nyord: betonhus, pladsen omkring, udskibningsmolen, samt Teglværksgården og slemmekarrene på Hegnede Bakke ligger ligeledes udenfor den fredede zone og er yderst sårbare. Teglværkets slemmekar er allerede i dag (2006) truet af overgroning. Flintesorteringsbåsene ligger i det fredede område, men er også truede af forfald, dog i mindre grad. Udskibningsmolerne er velholdte.

Skovbyggelinje og strandbyggelinje regulerer sommerhusbyggeriet på store strækninger, kun et mindre areal syd for Ulvshalevej ligger udenfor disse byggelinjer.

Den del af skoven, der har sommerhusbebyggelse, er sårbare overfor ureguleret fældning af træer eller plantning af arter, der afviger fra de gængse løvtræer i området: el og birk, der giver en let karakter. Samme lette karakter - af huse mellem slanke træstammer - er truet af indhegning af grundene, der kan ødelægge området karakter af ”gennemsigtighed” i øjenhøjde.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – **Sjælden** – Repræsentativ – **Egnsspecifik** – **Fungerende** – Autentisk - Historisk kildeværdi **Oplevelsesværdi** – **Identitetsværdi** – **Fortællerværdi** – **Diversitet** – Homogenitet – **Sammenhæng med naturgrundlag**

Naturgrundlag

Ulvshale er et spektakulært eksempel på havets processer. Halvøen er opbygget af enorme mængder af sand og grus, som stammer fra havets erosion af klinterne længere mod øst. Materialerne er ført mod nordvest af havstrømmene for endelig at blive afsat i krumodder og strandvolde. Halvøen er således dannet i havet og vokser til stadighed.

Materialet kugleflint ligger i store lommer langs stranden og i undergrunden. Stenen kendetegnes ved sin glatte overflade og ovale form, som netop opstår under borterosionen.

Hegnede er en trekantet morænebakkeformation.

Voldene af flintesten giver skovbunden et bølget udseende.

Som afslutning for Vedelen ligger Hegnede Bakke.

Landskab

Efter den tætte sommerhusbebyggelse, Fællesskov Strand nær kysten, danner campingpladsen med Vedelen overfor en åben overgang, før man når skoven. Bakkeformationen Hegnede danner landskabelig afgrænsning af kulturmiljøet i sydøst. Bakken hæver sig højt over Vedelen og fremhæver det lave land, som er inddæmmet og drænet. Nord for Vedelen ligger et lyngområde med bevoksning af enebær. Det er en rest af et hedeareal, som tidligere strakte sig fra Skansen i nordvest til Vedelen i sydøst.

Ulvshale er et typisk strandvoldslandskab, dannet af flintesten fra Møns Klint ført til Ulvshale af strøm og bølger. De ældste strandvolde findes nær Hegnede Bakke og de yngste på den nordligste del af Ulvshale. Strandvoldene ses meget tydeligt flere steder inde i Ulvshaleskoven. Dette giver skoven et helt specielt bølget udseende, med vandfyldte lavninger mellem strandvoldene.

Ulvshaleskoven er en gammel, lysåben græsningsskov, der nu ligger hen som urørt skov og rummer mange forskellige træarter og et mylder af insekter og fugle.

Områderne nord og syd for skoven ligger som større sammenhængende områder med strandeng og rørsump. På nordsiden afgræsser kvæg dele af rørsumparealet, der derfor fremstår som strandeng. Navnet Ulvshale er formentlig en fordrejning af ordet Jollsalen. Joll, som i dag kaldes kvan, har tidligere været en meget udbredt plante her.

Hele Ulvshale - med undtagelse af et sommerhusområde nord for Hegnede Bakke - er nu en del af et større regionalt naturbeskyttelsesområde og er dermed omfattet af en række fredninger.

Hegnede Bakke ligger højt over strandengene med udskibningsmolen. Gården er teglværksgården.

De store bassiner efter gravning af ler, for foden af Hegnede Bakke.

Nord for stenværket går turen op over rest af en opkørselsrampe til tipvogne.

En sti går langs strandengen ud til skansen på Ulvshales vestkyst.

Engen ved skansen er indhegnet og benyttes til græsning. Her en lidt for nysgerrig kalv.

Skansen danner et græsbevokset voldlandskab i den flade strandeng.

Vedelen.

Ulvshaleskoven er på sydsiden af Ulvshalevej domineret af birkeskov. Visse steder er der dog for fugtigt selv for birk og ellesumpene præger billedet.

Ulvshale Strand.

Turen gennem skoven er godt formidlet.

Vedelen danner en åben flade for skovens fortætning.

Kulturhistorie

Den centrale del af området, Ulvshaleskoven, beskrives i 16-1700-tallet som gammel, rig egeskov. Skoven har således det fællestræk med de øvrige skove på Møn, at skoven blev solgt efter krongodssalget i 1769 - for Ulvshales vedkommende til Steges borgere. Ligesom de øvrige bevarede skove tjente skoven såvel produktionsmæssige som rekreative formål, men blev efter 1769 dog stærkt forhugget.

I 1790'erne var skoven i Ulvshale stærkt forhugget. Ved krongodssalget i 1769 blev skoven solgt til Steges borgere, som snart drev en omfattende skovhugst. Skoven blev også brugt til græsning for kvæg og oldensvin, hvilket bidrog til skovens fortsatte misvækst. Borgerne havde dog god indtjening på græsningsområdet.

Da den kongelige fredskovforordning blev udstedt i 1805 med påbud om skovtvang, blev skoven på grund af sin ringe tilstand ikke regnet for fredskov – men som græsningsareal. I 1839 bestemte staten, at en del af skoven skulle tilplantes, hvilket den blev i tiden 1840-1860. Ved en udskiftning af Ulvshale overdrev, formentligt i 1870, blev hele skoven frivilligt hegnet og indtaget som fredskov.

På Ulvshales nordvestside ses et tangdige, som blev etableret for ca. 200 år siden.

Diget består af vandrette lag af tang, som holdes på plads af dæklag af sand og sten. I takt med digets sammensynkning påføres nye lag. Digets funktion er stadig at forhindre tang i at drive ind i skovområdet ved højvande og pålandsvind. Diget har tidligere også tjent som værn mod løsgående kreaturers indtrængen i skoven og som hegn for at holde dyr inde i skoven. Vogterhuset, beliggende yderst på Ulvshale, blev opført som bolig for den person, der vogtede Udbybøndernes græssende kvæg.

I skovens midte ligger "Festpladsen", hvor enkelte af områdets gamle ege endnu står tilbage. Festpladsen er blevet brugt som samlingssted ved udflugter, og der har tidligere været opstillet borde og bænke og sågar et gammelt skibruf, som dog brændte i 1860'erne. Traktørstedet Lyngblomsten på Sandvejen var i funktion fra omkring 1900, og Sandvejen 40 ligger det lukkede kursuscenter, som blev opført som badehotel i 1941, Østersøbadet.

Lokalpatrioten og folketingsmanden Frede Bojsen har i høj grad taget del i skovens bevaring. Fra 1879 købte han jord i Ulvshale, nemlig Vedele Enge samt mange grundstykker i skoven. Bojsen lod Vedele Sø dræne. I 1890 købte han Ulvshalegård, som var opført i begyndelsen af 1870'erne, og angiveligt var den første og eneste gård i området. I årenes løb søgte Bojsen at købe og samle lodder i skoven for dermed at forbedre skovplejen. I 1894 opførte han et offentligt udkigstårn, hvoraf fundamentet endnu findes, om end det gemmer sig i skovbunden. I 1894 blev på Frede Bojsens forslag bygget et 50 fod højt udsigtstårn i Ulvshale skov til almen benyttelse. Tårnet blev opført af tømmer fra skoven, og herfra kunne man se over trætoppene til Sjælland og Stege. Tømmeret var dog blevet fejlbehandlet og rådnet, hvorfor tårnet af sikkerhedsgrunde måtte

nedtages allerede efter 10 år. Grundstenene til tårnet står endnu. Ulvshalegård er i dag naturcenter, som tilhører staten.

Flintudvindingen ved Ulvshale begyndte omkring 1917, da Frede Bojsen iværksatte prøvegravninger i området. Hård kugleflint samt sortflint findes kun få steder i verden, og således blev flintudvindingen på Ulvshale en verdensomspændende eksportvare. Der ses spor af rester af tipvognsanlæg (sveller) nord for broen. Der ses fundamentrester af sorteringsanlæg syd for broen. Der ses markante udskibningsbrorester nord for broen til Nyord samt flintudgravningshuller flere steder i skoven. På engene nord for skoven ses flintudgravningshullerne i dag som aflange vandfyldte huller. Udvindingen ophørte i 1974. I dag fungerer områderne som rekreative områder sammen med Ulvshale Skov.

Syd for broen ses i dag spor af anløbsbro, brugt til færgefart mellem Nyord og Ulvshale og udskibning af kugleflint. Færgeoverfarten bestod af færgetransport mellem Ulvshale og Nyord. Overfarten her bestod af robåd, indtil broen til Nyord blev anlagt i 1968.

Langs sydkysten af Ulvshale er anlagt en sti, kaldet Telefonstien. Stien var tidligere hovedvejen til Ulvshale og Nyord, og man satte derfor telefonpælene op her. Mange sommerhuse blev siden udstykket i området mellem Telefonstien og Ulvshalevej.

Hegnede Teglværk fungerede fra 1856-1908. Foruden udskibningsbroen, der lettede udskibningen af de brændte sten, ses opslemningskar og til dels lergraven, hvor leret blev løsnet med håndkraft i 5-10 meters dybde. I opgangstider var teglværket en stor, moderne arbejdsplads. Ved udskibningsbroen ligger rester af fejlbrændte tegl. Teglværksgården, Teglværksvej nr. 13, blev opført i 1875.

Hegnede var i Jægerstenalderen Møns nordligste punkt. Herfra gik et lavbundet farvand over til den nordlige del af Ulvshale, der hævede sig over datidens havoverflade. Flere steder er der på nordsiden af Hegnede opsamlet oldsager fra slutningen af Ældre Stenalder. Der er spor efter kystboplads, der nu kan findes på tørt land som følge af ændringer i havniveauet. Det vidner om, at stedet var vigtigt for Ertebølle-folkenes jagt og fiskeri.

Skov- og Naturstyrelsen har i Ulvshale Skov anlagt et stisystem, som Møn Turistbureau har udvidet ved at anlægge Møns første kulturhistoriske vandresti med bl.a. tangdiget som destination.

Skansen på Ulvshale stammer fra Englandskrigene i begyndelsen af 1800-tallet. Skansen blev anlagt med dobbelte grave og skyttegrave udenom. Disse jordanlæg findes endnu. Placeringen var ideel, da indsejlingen til Ulfsund dengang kun kunne foregå gennem farvandet mellem Ulvshale og Nyord. Skibene var nødt til at passere skansen på kort afstand og kunne ikke komme uopdagede forbi batteriets kanoner.

”Værket på Ulvshale 1959/1960.”

Tipvogne med kugleflint. 1941

Pensionatet Petershal. O. 1930

Ulvshale skanseanlæg. Tegning 1808

Frede Bojsens udsigtstårn. O. 1900

Arkitektur

Når man kommer til campingpladsen og kan overskue Ulvshale fra kyst til kyst, fanger en samling hvide gavle blikket overfor den mørke grønne skov. De øvrige huse på halvøens nordvestlige del ligger typisk i skoven - når man ser bort fra de yderste sommerhuse og Vennekehus.

Inde i skovbrynet, overfor det lyngklædte areal, ligger således Ulvshalegården, som var i familien Bojsen-Møllers eje op til 1980'erne. Gården, der siden er ombygget af Skov og Naturstyrelsen, står i blankt rødt murværk med eternittag. En trempelbygget, træbeklædt lade er bygget til gårdanlægget mod nord og udnyttes til naturcenter.

I skoven med sommerhuse ligger flere ældre husmandssteder, typisk i bindingsværk, kalket over tømmer og tavl. Ulvshalevej 333a er fra 1877, og også nabohuset til Vennekehus i skovens yderkant og Vogterhuset på Sandvejen er sådanne husmandssteder.

To skovløberhuse helt ud til Ulvshalevej danner et fint par som to gulkalkede huse - det ene med en lille overdækning mod vejen og ganske velbevaret i forhold til sin originale arkitektur.

Den åbne halvtagslænge til traktørstedet "Lyngblomsten", Sandvejen 5, er indenfor de senere år blevet ombygget en del, men stuehuset står endnu rimeligt originalt med rød træbeklædning og stråtag i skovbrynet ud til Sandvejen.

Det lukkede kursuscenter er meget ombygget i løbet af årene og står i en blanding af gult pudset murværk med bindingsværkslignende opmalinger i sort på udvalgte steder og gulmalet træbeklædning.

Teglværksgården på Hegnede, opført 1875, står med hvidpudsede længer og eternittag. Bygningsanlægget er noget forsømt, især en ældre trælade ud mod hjulsporsvejen langs kysten.

Teglværksgården på Hegnede Bakke.

En gammel vejforbindelse går langs Hegnedes bakk skrænt og forbinder, via Telefonstien, til Nyord. Bemærk kilometerstenen, der opregner afstanden til Stege.

En række bindingsværkshuse ligger langs den gamle vej.

De hvide gavle ud til vejen med skoven overfor danner indgangen til Ulvshales tætte skovklædte del.

Petershal.

Et af husene under skoven med snedkerdetaljerne vel bevaret.

Vennekehus afslutter kigget ud ad Ulvshalevej.

Broen over farvandet mellem Ulvshale og Nyord.

Vogterhuset helt ude på Ulvshales nordside.

Kulturmiljø 12 - naturgrundlag

Kulturmiljø 12- hovedtræk

Kulturmiljø 12- hovedtræk

Kulturmiljø 12 - landskab